

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 502.4

Ситник О.І., Дериземля Н.О.

Рекреаційний потенціал природних та історико-культурних ресурсів Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району

У статті досліджено доцільність виділення Гайворонсько – Бершадського рекреаційного району і специфіку його розташування. Вивчено характеристику природних та історико – культурних ресурсів рекреаційного району, а також запропоновано напрямки для покращення його туристично – рекреаційного комплексу.

Ключові слова: Гайворонсько-Бершадський рекреаційний район, рекреаційні ресурси, туризм, рекреація, інфраструктура, ландшафтні комплекси.

Ситник А.И., Дериземля Н.А. Рекреационный потенциал природных и историко-культурных ресурсов Гайворонско-Бершадского рекреационного района. В статье исследовано целесообразность выделения Гайворонско-Бершадского рекреационного района и специфику его расположения. Изучены характеристики природных и историко-культурных ресурсов рекреационного района, а также предложено направления для улучшения его туристско-рекреационного комплекса.

Ключевые слова: Гайворонско-Бершадский рекреационный район, рекреационные ресурсы, туризм, рекреация, инфраструктура, ландшафтные комплексы.

Sitnik O., Derizemlya N. Recreational potential of natural and historical-cultural resources Gaivoron-Bershad recreational district. The expediency of select of Gaivoron and Berchad recreational district and the peculiarity of its disposition have been studied in the article. The characteristics of natural and historical-cultural resources of the recreational district have been studied and also the ways for improving its tourist-recreational complex have been suggested.

Keywords: Gaivoron and Berchad recreational district, recreational resources, tourism, recreation, infrastructure, landscape complexes.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства туристично-рекреаційна сфера є важливим чинником для відпочинку та оздоровлення населення. Рекреація невід’ємна складова сучасного способу життя. Розвиток регіональної структури рекреаційної системи важливий з економічних та соціальних позицій. Практично в кожному населеному пункті існують природні та історико-культурні пам’ятки, однак для успішного їх використання необхідне удосконалення територіальної організації інфраструктури [4].

Вивчення ландшафтних комплексів є необхідною умовою для одержання об’єктивної оцінки якостей території з метою подальшого рекреаційного використання. Територіально цілісна, взаємопов’язана сукупність культурно-історичних та натурально-антропогенних складових, які сприяють реалізації рекреаційних функцій, формує територіально-рекреаційні системи та вузли, де потоки різної інформації об’єднують між собою всі компоненти і відіграють роль системо утворюючих зв’язків [1].

Метою дослідження є вивчення та обґрунтування виділення Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району і характеристика його природних та історико-культурних ресурсів.

Результати дослідження. Територія Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району займає західну частину Кіровоградської та східну частину Вінницької областей і охоплює площу близько 300 км², де зосереджені історичні, археологічні, соціально-економічні та унікальні природні утворення. До рекреаційного району ми віднесли: м. Гайворон, смт. Завалля, а також села Гайворон, Соломія, Казавчин, Солгутове, Бугове, Бондурово, Хашувате, Салькове Кіровоградської області та м. Бершадь, села Ставки, Джулінка, Чернятка, Баланівка, Лугова, Поташня Вінницької області та інші населені пункти [3].

Просторова структура рекреаційного комплексу знаходиться в стадії формування. В майбутньому вона буде істотно зміненою, але територіальні вузлові елементи, до яких ми віднесли такі населені пункти, як м. Бершадь, м. Гайворон та смт. Завалля залишаться незмінними.

Головним багатством виділеного рекреаційного району є р. Пд. Буг і гирлові частини його приток з мальовничими схилами та унікальними виходами докембрійських кристалічних порід віком понад 3 млрд. років, каньйоноподібні ділянки долини (рис. 1).

Рис. 1. Пд. Буг поблизу с. Ставки

В басейні Пд. Бугу збереглися природні комплекси, які є взірцями – еталонами природи, або ж еталонами гармонійного поєднання природної краси і людської по-справжньому розумної діяльності. Сучасні ландшафти басейну Пд. Бугу сформувалися під впливом процесів, що відбувалися упродовж тривалої геологічної історії в надрах планети, а пізніше під дією процесів вивітрювання, ерозії та господарської діяльності людини. Сучасна поверхня долини Пд. Бугу – хвиляста, подекуди погорбована рівнина, яка далі на південь змінюється низовиною. Саме такий рельєф має велике значення, як для господарської діяльності людини, так і для розвитку туристичної інфраструктури [2].

На виділеній території поєднуються всі можливі комбінації використання рекреаційних ресурсів, але комплекси рекреаційних можливостей розташовуються нерівномірно і якість їх нерівноцінна.

Мальовничим є заповідне урочище "Сальківське", яке знаходиться поблизу с. Салькове Гайворонського району у розлогій долині Пд. Бугу.

Ця територія займає площу 66,3 га. Головною ознакою місцевості є поєднання крутих скелястих схилів з виступами на поверхню кристалічних порід

та пологих берегів степової частини Пд. Бугу.

Завдяки цьому вздовж течії річки утворюється безліч островців. На крутих кам'янистих схилах переважають угруповання типчаку. Зустрічаються червонокнижний сон чорніючий (*Pulsatilla nigricans*) та рідкісні в області півники карликові (*Iris pumila*) та аденофора лілієлиста (*Adenophora lilifolia*). На затінених скелях зростають рідкісні види папороті – багатоніжка проміжна (*Polypodium interjectum*), аспленій колосовидний (*Asplenium trichomones*), пухирник ламкий (*Cystopteris fragilis*), а на більш освітлених ділянках – півники угорські (*Iris hungaria*) та півники злаколисті (*Iris graminea*). По дну балки, яка впадає в Пд. Буг, зростають вологолюбні види. Рідкісним явищем є схилове болото, виявлене на правому березі.

Пам'ятка природи місцевого значення – орнітологічний заказник Бандурівські ставки, який розташований на околиці села Бандурово в каньйоні невеликої річки Яланець. На території заказника загальною площею 385,6 га знаходяться три мальовничі ставки. Між собою вони сполучені водотоками. Рослинний світ Бандурівських ставків багатий у флористичному відношенні, він представлений угрупованням рослин низовинних боліт. Для Лісостепової України такий покрив є типовим, але в той же час він досить рідко зустрічається на природно-заповідній території Кіровоградської області.

Поблизу с. Котівка Гайворонського району розташоване природне мінеральне джерело «Іванкова криниця» у великій плескатій балці (рис. 2).

Рис. 2. «Іванкова криниця»

«Іванкова криниця» – гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення, площею 2,55 га. Хімічний аналіз показав, що вода багата на солі натрію, кальцію, калію, магнію, загальна мінералізація води становить 0,1-0,7 г/л. Поруч із джерелом, символом очищення та оновлення, збудовано капличку.

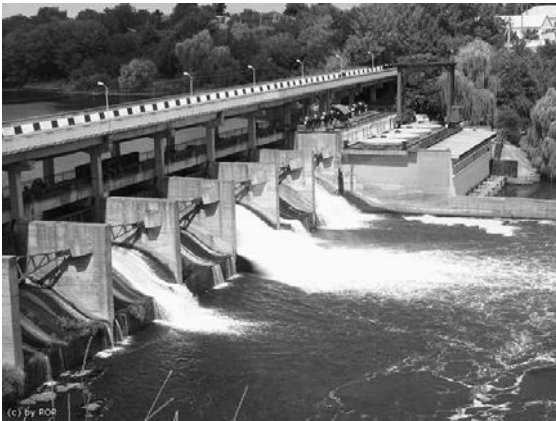
У Бершадському районі розташоване урочище “Устянська дача” – ботанічний заказник загальнодержавного значення, площею 173 га. Створений він у 1982 р. Це є цінний лісовий масив з дубово-ясеневими насадженнями.

Доволі унікальне в Бершадському районі урочище «Сумівська дача», загальною площею 1500 га. Рельєф урочища ерозійно-аккумулятивний, характерною особливістю якого є порівняно слабке розчленування вододільних підвищень ярами і балками. Дубово – грабова діброва утворює три яруси: перший ярус складається з дуба (*Quercus*), другий – граба (*Carpinus*) та клена гостролистого (*Acer platanoides*), третій з чагарників, а під ними росте трав'яниста рослинність. Усі компоненти відіграють важливу роль у житті лісу.

Самобутніми, унікальними об'єктами на виділеній території є культурно – історичні пам'ятки: церкви, місцеві краєзнавчо-історичні музеї, які наявні у кожному з перерахованих населених пунктів і мають цікаві, неповторні експозиції, унікальні колекції виробів місцевих майстрів. Зокрема, в м. Гайворон у краєзнавчому музеї відкрита експозиція «Різьблення по дереву» заслуженого майстра народної творчості Г. Пилипишина, діє виставка робіт художника М. Жидильова, в с. Баланівка функціонує історичний музей, а с. Поташня відоме галереєю художника П. Колісника. Духовні потреби населення забезпечують та водночас можуть приваблювати туристів близько 50 храмів різних конфесій (православної церкви, римо-католицької громади, іудейської общини). На території виділеного рекреаційного району розміщені 47 будинків культури, 42 бібліотеки, 21 музей, 68 історичних пам'яток, 25 пам'яток архітектури.

Поблизу м. Гайворон у лісовому урочищі «Дубинка», що на березі річки Пд. Буг, розташований оздоровчий табір «Чайка». Протягом п'яти сезонів у «Чайці» працюють волонтери Корпусу Миру США в Україні, які навчають дітей англійської мови.

На території Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району поширені об'єкти техногенного туризму, до яких належать: піщаний кар'єр в с. Ставки, Гайворонський гранітний кар'єр, Сальківське підприємство «Чарнокіт» та Заваллівський графітовий комбінат, що утворюють комплекс техногенних гірничо-промислових ландшафтів на обмеженій території (рис. 3а). Також

а

б

Рис. 3. а) ГЕС у м. Гайворон, б) Заваллівський графітовий кар'єр

особливу зацікавленість, як об'єкти техногенного туризму викликають гідротехнічні споруди: водяні млини (с. Соломія, с. Лугова), гідроелектростанції (м. Гайворон, смт. Завалля, с. Чернятка) (рис. 3б).

Досить широко розвинена соціальна інфраструктура, а саме: пансіонати, дитячі табори (м. Гайворон), водна станція (с. Гайворон), бази відпочинку (с. Ставки), а також готелі, комфортні садиби місцевих мешканців та заклади харчування [3].

Гайворонсько-Бершадський рекреаційний район має розгалужену мережу автомобільних доріг обласного та районного підпорядкування, є залізниця, поблизу проходять автомагістралі Київ – Одеса, Стрий – Кіровоград – Знам'янка, що сприяє зручному сполученню з Одесою, Києвом, Кіровоградом, Вінницею,

Львовом, Харковом та іншими містами.

Значну рекреаційну цінність складають лісові масиви. Поряд з водоймами їм відводиться основна роль в організації короткочасного та довготривалого відпочинку населення. Переважна більшість оздоровчих закладів району розміщена на території лісових масивів: дубових, соснових та мішаних.

Територію Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району можна використовувати з рекреаційною метою упродовж року. До основних можливих видів рекреаційної діяльності належать: туризм (пішохідний, автомобільний і кінний) та спорт; загальнооздоровчий відпочинок (пішохідні прогулянки, спортивні ігри, екскурсії) а також промисли (збір грибів, рибальство, мисливство) [6].

Проте, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітність ландшафтних комплексів, джерела мінеральних вод, численні пам'ятки природи, історії та культури – нераціонально використовуються при організації санаторно-курортного лікування, масового відпочинку, туризму, тощо [7].

У створенні та благоустрої рекреаційних зон району виникає ще багато проблемних питань. Зокрема – це забруднення води та прибережної смуги, зменшення площ можливих пляжів, а також належність виділеної території до різних адміністративних областей, що обмежує можливості скоординованого використання рекреаційних ресурсів. На жаль, недостатнє фінансування та, все ще, відносно недостатній рівень сфери обслуговування гальмують розвиток туризму.

Висновки. Виходячи із дослідження природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району, можна запропонувати такі основні напрямки для покращення його туристично-рекреаційного комплексу:

- забезпечення державної підтримки рекреації і зокрема туризму в регіоні;
- удосконалення матеріально – технічної бази рекреації в регіоні;
- здійснення заходів щодо охорони, відновлення та реставрації культурно-історичної спадщини району;
- залучення інвестиційних коштів;
- збереження чистоти довкілля та охорона рекреаційних ресурсів;
- заохочення регіонального патріотизму;
- розширення системи закладів обслуговування;
- розробка спеціальних програм для інвалідів та малозабезпечених верств населення;
- формування сучасної інформаційно-рекламної служби.

1. Веденин Ю.А. Оценка природных условий для организации отдыха / Ю.А. Веденин, Н.Н. Мироненченко. – Изв. АН., серия геогр. – 1989. – № 4. – С. 51-60. 2. Ворона Є.І. Басейни річки Бог / Є.І. Ворона, О.В. Кириляч, О.Д. Максименюк та ін. – Вінниця–Київ: Wetlands International Black Sea Programme, 2009. – 128 с. 3. Дериземля Н.О., Ситник О.І. Географічні умови формування Гайворонсько-Бершадського рекреаційного району / О.І. Ситник, Н.О. Дериземля // Природничі науки і освіта : збірник наукових праць природничо-географічного факультету. – Умань : Видавець «Сочінський», 2011. – 168 с. 4. Любинська І.Б. Природні об'єкти як основа розвитку рекреаційного комплексу Деражнянського району / І.Б. Любинська, Т.М. Німчук // Охорона довкілля та проблеми збалансованого природокористування : матеріали міжнародної конференції, проведеної 10-11 травня 2011 р. – Кам'янець-Подільський : Мошинський, 2011. – 444 с. 5. Лясота О.Л. Географічні умови формування Кам'янець-Подільського рекреаційного вузла // Фізична географія і геоморфологія. – Київ, 1989. – Вип. 21. – С. 95-101. 6. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. Навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с. 7. Царик Л., Чернюк Г. Природні рекреаційні ресурси : методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області). – Тернопіль : Підручники і посібники, 2001. – 188 с.